

KADINLARIN İŞSİZLİĞİ

Nuray ERGÜNEŞ*

Küresel düzeyde olduğu gibi Türkiye’de de işsizlik yıldan yıla artıyor. Ocak 2009 itibariyle işsizlik rakamı yüzde 15.5 oranına ulaşmış durumda (Tablo 1). Genel işsizlik rakamı böyle olmakla birlikte, cinsiyetlere göre bakıldığında kadın-erkek arasında önemli farklılık olduğu görülüyor. 2009 yılı rakamlarına göre tarım dışı işsizlik oranı erkeklerde yüzde 16 iken kadınlarda yüzde 21.9 düzeyinde (TESK, 2010: 2). Egemen görüşe göre işsizliğin yüksek olmasının nedeni emek piyasalarının katılığı. Örneğin Dünya Bankasının (DB) Türkiye İşgücü Piyasası 2006 raporuna göre işçileri işten çıkarmanın maliyetinin yüksek olması işvereni yeni işçi alımında çekingen davranmaya itebiliyor. Buna göre; yüksek kıdem tazminatı gibi düzenlemeler işçileri işten çıkarmayı maliyetli hale getirerek işi korumak için tasarlanmış olsa da yüksek işgücü maliyeti istihdamı azaltıcı etkide bulunabiliyor. Kıdem tazminatlarının yüksek olması muhtemel doğrudan yabancı sermaye girişlerini de engelleyebiliyor. Yine rapora göre işsizliğe çözüm getirilmek isteniyorsa aktif işgücü piyasası politikaları yürütülmeli, emek süreçleri aktif hale getirilmeli (DB, 2006: 3-6).”

Oysaki gerek emek piyasasının reel durumu gerekse 2003’den itibaren uygulamaya konulan emek piyasasının esnekleştirilmesine yönelik düzenlemeler düşünüldüğünde durumun hiç de böyle olmadığı aşikâr. Onaran (2007), çalışma saatlerinin ayarlanması, işten çıkarma ve ücretlerin düşmesi söz konusu olduğunda, emek piyasasının da ücretlerin de tamda işverenin istediği gibi esnek olduğunu, hem kriz dönemlerinde hem de uluslararası rekabete uyum aşamasında işverenlerin bütün uyumu emekçilerin ücretlerinin esnekliğine yaktığını belirtiyor (Onaran, 2007: 3).

Öte yandan çalışmanın konusunu oluşturan kadın işsizliğine bakıldığında benzer yaklaşımın bu alanda da geçerli olduğunu görüyoruz. Kadın istihdamının

* Yrd. Doç. Dr. İstanbul Üniversitesi

arttırılması içinde esnek çalışma koşullarının geliştirilmesi sıklıkla karşılaştığımız politika önerilerinden biri oluyor. Bu politika önerisi metinlerde “aktif işgücü politikaları veya güvenceli esneklik” olarak karşımıza çıkıyor (Kavaf: 2010; Doku-zuncu Kalkınma Planı).

Kadınların istihdam oranlarının düşüklüğü/çalışma hayatında yer alamamaları kuşkusuz patriyarkal ilişkilerin doğrudan sonucu olarak ortaya çıkan bir durum. Kadınların ev işlerinden, yaşlı ve çocukların bakımından –karşılıksız olarak-sorumlu olması onların evin dışında toplumsal hayatta yer alabilmelerinin en büyük engelini oluşturuyor. Evde harcanan bu emek “iktisadi faaliyet bir başka deyişle de iş” olarak kabul edilmiyor.¹

Öte yandan kreş vb. olanakların sınırlı olması çalışma hayatına katılımı daha da güçleştiriyor. 2008 yılı iş kanununda yapılan değişikliklerle kreş açma zorunluluğuna karşı işverenlere dışarıdan hizmet alma olanağının getirilmesi, sermaye üzerindeki yüklerin hafifletilmesine hizmet ettiği gibi kadınların çalışma hayatına katılımını bir kez daha engelliyor. Yine patriyarkal baskılardan kaynaklı olarak eğitim olanaklarından yararlanamamaları kadınların iş hayatına katılımını olumsuz yönde etkiliyor. “Eğitimsiz” olmaları iş bulamamalarına veya düşük ücretli ve güvencesiz işlerde çalışmalarına da yol açıyor.

Çalışmada kadın işsizliğinin nedenleri ve istihdamda azalmaya yol açan faktörlerin incelenmesi amaçlanıyor. Bu inceleme ise tarımdaki çözülme, özelleştirmeler, istihdam yaratmayan büyüme ve kriz olmak üzere dört ana başlık altında yürütülüyor.

1. Tarımda Çözülme, Artan Kadın İşsizliği

Türkiye’de kadınların en fazla istihdam edildiği alan tarım sektörü. Kadınlar tarımsal alanlarda ücretsiz aile işçisi olarak çalışıyorlar. Bu alanlarda kadınların yoğun olarak çalışıyor olması tarımsal alanların ataerkil yapısı, geçimlik üretim, kadınların mülkiyetsizliği, hanenin devamlılığı olgularıyla ilişkili.² Kadınlar tarımsal alanlarda ev işlerinin yanı sıra, baba, koca, kardeş toprağında karın tokluğuna ücretsiz aile işçisi olarak çalışıyorlar. Ücretli işçi olarak çalışabildiklerinde ise gelirlerine erkekler tarafından el konuluyor.

1 TÜİK 2006 Zaman Kullanım Anketi sonuçlarına göre hane halkı ve ev bakımına erkekler günde elli bir dakika, kadınlar ise beş saat on yedi dakika ayırıyor.

2 Tarımda kadın emeğinin analizi için bkz. Karkiner, Nadide (2006) “Tarımda Kadın ve Bazı Yapısal İlişkiler”, Kadın Gözüyle Yeniden Bakmak, İktisat Dergisi, 469: 24-30.

Tablo 1 Başlıca İşgücü Piyasası Göstergeleri								
%		1988	2000	2006	Ocak 2008	Ocak 2009	OECD	EU-19
İstihdam Oranı	Erkek	75.1	68.9	64.5	60.3	58.3	79.0	74.4
	Kadın	30.6	24.9	22.3	19.0	19.9	59.4	59.2
	Toplam	52.6	46.7	43.2	39.3	38.7	69.1	66.8
İşsizlik Oranı	Erkek	7.5	6.6	9.7	11.5	15.6	7.5	6.6
	Kadın	8.4	6.3	10.3	11.8	15.2	7.1	8.0
	Toplam	8.4	6.5	9.9	11.6	15.5	7.3	7.2
İşgücüne Katılma Oranı	Erkek	81.2	73.7	71.5	68.1	69.1	80.5	79.7
	Kadın	34.3	26.6	24.9	21.6	23.5	61.2	64.3
	Toplam	57.5	49.9	48.0	44.4	45.8	70.7	72.0
Kaynak: TÜİK, DB, 2009: 9								

Miras sisteminin ataerkil yapısı nedeniyle kadınlar toprakların mülkiyetine de sahip olamıyor. Kendi sahibi oldukları topraklarda herhangi bir haktan yoksun olarak çalışıyorlar (KEİG, 2009: 10). Kayıt dışı çalışma ise neredeyse yüzde yüze yakın düzeyde. Tarımda kadınların yüzde 99'u sosyal güvenlik şemsiyesinin dışında kayıt dışı çalışıyorlar.

Kadınların en yoğun istihdam alanı tarımsal alan olmakla birlikte buralarda kadın istihdamı yıldan yıla önemli düzeylerde azalıyor. 1995'ten 2006'ya tarımda kadın istihdamı yüzde 71'lerden yüzde 48.5'e geriledi. TÜİK verilerine göre 2009 yılında istihdam edilen kadınların yüzde 46.5'i tarım sektöründe yer alıyor. Tarım da istihdam edilen 15 yaş ve üzeri kadınların sayısı 2001 yılında 3.780.000 iken 2008 yılında 2.354.000'e düştü. İstihdamdaki gerileme 1980'lerle uygulamaya konulan, 2000'lerde kurumsallaşarak ivme kazanan bu alana yönelik politikalardan kaynaklanıyor.

Tarımda yaşanan dönüşüm sürecini inceleyen çalışmasında Umut Ulukan (2009: 112-113) 1980'li yıllarda geç kapitalistleşen ülkelerin çoğuna benzer şekilde Türkiye'de de tarımsal politikalarda devletin bir önceki dönem ait "koruyucu ve düzenleyici" anlayışının değiştiğini, tarım üretiminde piyasa şartlarının öne çıktığı bir politika izlendiğini belirtiyor. Ürün fiyat desteği, girdi sübvansiyonları ve kredi kolaylığı gibi desteklemelerin önemli ölçüde daralması, doğrudan gelir desteğine geçilmesi, kamuya ait tarımsal işletmelerin özelleştirilmesi, dış ticaret rejimindeki değişim sonucu ithalat ve ihracatın serbest hale gelmesi gibi uygulamalar tarımsal üretimi oldukça olumsuz yönde etkiledi, küçük çiftçiliğin, hayvancılığın ölmesine yol açtı.

2000 sonrası tarımsal alanlarının yeniden düzenlenmesine yönelik düzenlemeler Türkiye'nin Tarım Reformu Uygulama Programı (TRUP) adı altında 2000/01'de başlatıldı. Programın amacı tarıma sağlanan devlet desteğinin rasyonelleştirilmesi ihtiyacının karşılanması ve daha geniş bağlamda ise tarımsal kalkınma gündeminin desteklenmesi olarak tanımlanmaktaydı. Programın ilk aşaması 2000-05 yılları arasında TRUP projesi kamu ve yarı kamu pazarlama kuruluşları, kredi sübvansiyonları ve kırsal finansman sistemindeki borç silinmeleri için sağlanan mali desteğin azaltılması üzerinden gerçekleştirilen bir dizi düzenlemeyi kapsadı.

Sübvansiyonları azaltma programı ile gübre sübvansiyonları kaldırılırken, desteklenen tarımsal ürünler için gerçekleştirilen fark ödemeleri (ürün fiyat destekleri) azaltıldı. Sübvansiyonların azaltılmasını telafi etmek için Doğrudan Gelir Desteği (DGD) programı başlatıldı. 2001 yılında başlatılan doğrudan gelir desteği programı kapsamında, tüm çiftçilere ekili alanlarına dayalı olarak yaklaşık hektar başına 90 dolar ödeme yapılırdı. Çiftçilere yapılan ödemeler, tarımsal desteklerle yapılan ödemelerin ancak yarısı oranında olabildi. Bununla birlikte DGD'de de 2008 yılında kaldırıldı. TRUP'un ikinci aşaması 2005 yılında başlatıldı, projenin odağını mali rasyonelleştirmeden, çiftçi kuruluşlarına yatırımlar, tarımsal-çevresel programların uygulamaya konulması, arazi toplulaştırma faaliyetlerinin teşviki gibi rekabetçiliğin artırılmasına yönelik düzenlemeleri kapsadı (DB, 2009: 17).

Öte yandan henüz ücretli emeğin tarımsal üretimin geneline egemen olduğu bir dönüşümden söz etmek mümkün olmasa da tarımda artan modernizasyon da işsizlik ve mülksüzleşmeye yol açan etkenler arasında yer alıyor.

Kürt nüfusun zorunlu göçü, kırdan kente ekonomik göçlerde kentlerde işsizliğin daha fazla artmasına neden oluyor. Kırdan kente göç eden nüfusta kadınlar dezavantajlı grubu oluşturuyor. Özellikle eğitilmiş genç erkek nüfus kente geldiğinde imalat sanayi ve hizmetler sektöründe daha iyi işler bulabilirken, kadınlar ya enformel işlerde çalışmak zorunda kalıyor, yada ailenin yaptığı geçimlik tarımdan uzaklaşma kadın için işgücünden çekilme anlamına geliyor (DB, 2009).

İzleyen satırlarda yer verileceği üzere kamuya ait tarımsal işletmelerin özelleştirilmesi tarımsal alanda ortaya çıkan işsizliğin bir diğer nedenini oluşturuyor.

Tablo 2 Tarım Dışı İşsizlik Oranı						
%		2005	2006	2007	2008	2009*
Genel	Erkek	12.4	11.3	11.4	12.3	16
	Kadın	18.8	17.9	17.3	18.1	21.9
Kent	Erkek	11.8	11.1	10.9	11.8	-
	Kadın	18.6	17.7	17.1	17.8	-
Kır	Erkek	13.9	12.1	13.5	14.5	-
	Kadın	19.8	19.2	19.0	20.9	-

Kaynak TÜİK İşgücü İstatistikleri, TESK, 2010: 2
* 2009 verileri TESK yayınına aittir. Söz konusu yayın sadece genel verileri içermektedir.

2. Özelleştirmeler

Değindiği gibi işsizlikte yaşanan artışın nedenlerinden biri de özelleştirmeler oldu. İstanbul Serbest Muhasebeci Mali Müşavirler Odası (İSMMM) Özelleştirme Anayasa Raporuna göre 1986-2006 yılları arası kamuya ait şirket ve kuruluşlarda yapılan özelleştirmeler sonrası buralarda çalışan sayılarında önemli düşüşler yaşandı. TÜPRAŞ, Petrol Ofisi, Kardemir, İsdemir gibi şirketlerinde aralarında bulunduğu 45 şirket statüsündeki işletmede özelleştirme öncesi 50 bini aşan personel sayısı 38 bine geriledi, söz konusu yıllar arasında özelleştirilen 25 kurumdaki toplam personel sayısı ise 15 binden 5000'e indi. Bu dönemde söz konusu kurumların istihdamında 22 bin'lik bir gerileme yaşandı (aktaran Taraf Gazetesi, 10.05.2010).³

3 Özelleştirilen ve özelleştirilme sürecinde olan kuruluşlar: a) Tarımsal Kuruluşlar: Et ve Balık Kurumuna bağlı bazı kombinalar, Türkiye Ziraat Kurumu, Türkiye Gübre Sanayi A.Ş. (Gübre Fabrikaları), Orman Ürünleri Sanayi A.Ş., SEK, Türk Motor ve Traktör Sanayi İşletmesi (TÜMOSAN), Tekel, Yem Sanayi, Türkşeker'e bağlı şeker fabrikaları, Çay-kur b) Sınai Kuruluşlar ve Madencilik: PETKİM, POAŞ, TÜPRAŞ, ÇİTOSAN, ERDEMİR, İSDEMİR, KARDEMİR, SEKA, Sümer Holding, PETLAS, ETİ Maden İşletmeleri, Türkiye Kömür İşletmeleri, Türkiye Taşkömürü Kurumu, Makine Kimya Endüstrisi Kurumu, Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı c) Telekomünikasyon, Ulaşım, Enerji: Türk Telekom, PTT, Türk Hava Yolları, Karayolları, Köprüler, Türkiye Denizcilik İşletmesi ve Bağlı Limanlar, TCDD'ye bağlı limanlar, Türkiye Elektrik Üretim AŞ'ye bağlı santraller, Türkiye Elektrik Dağıtım AŞ.'ye bağlı santraller, BOTAS, Doğalgaz Dağıtım Şirketleri d) Diğerleri: Bankacılık Sektörü (Ziraat Bankası, Halk Bankası, Emlak Bankası, Sümerbank, Denizbank, Etibank, Anadolubank), Şans Oyunlarının Özelleştirilmesi-Milli Piyango, çeşitli kamu kuruluşlarının işlevsizleştirilmesi, sağlık, üniversite vb. birimlerin taşeronlaştırılması vs. Bkz. Bakır, Onur (2009) Türkiye'de Özelleştirme Gerçeği, Özelleştirme Karşı Platform Ankara Bileşenleri.

Özelleştirmelerden özellikle tarımsal kamu işletmelerinin özelleştirilmesinden kadınlar olumsuz yönde etkileniyorlar. Bununla birlikte bu etkiyi tekil özelleştirme pratikleri dışında somut verilerle ortaya koyabilmek mümkün olmuyor. Günlük-Şenesen ve Akduran (2007) Tekel’de özelleştirme sürecine ilişkin yaptıkları çalışmalarında özelleştirmelerin toplumsal cinsiyet boyutunu görebilmenin imkânsız olduğunu, bunun nedeninin ise Özelleştirme İdaresi Başkanlığının (ÖİK) ve İş Kurumu’nun ilgili istihdam istatistiklerinde cinsiyet ayrımı yapmaması olduğunu belirtiyorlar. Öte yandan yazarların, Tekel deneyimi üzerinden ulaşabildikleri veriler özelleştirmelerin kadın istihdamını nasıl daha olumsuz yönde etkilediğini ortaya koyuyor. Tekel’in özelleştirme kapsamına alındığı 2001’den itibaren kadın işçi sayısındaki azalma erkekler oranla daha fazla oldu. 1987-2003 yılları arasında çalışan kadın işçi sayısı yüzde 71.2 azalırken, aynı dönemde erkek işçi sayısındaki azalma yüzde 43.2 oranında oldu. Bunun sonucu olarak ise Tekel istihdamı içindeki kadınların katılım sayısı 1987’de yüzde 36’dan 2003 yılında yüzde 22’ye geriledi (Günlük-Şenesen ve Akduran, 2007: 105).

Akduran (2010) kadın işçilerin süreçten daha fazla etkilenmelerinin nedeninin toplumsal cinsiyet rolleri ile doğrudan ilişkili olduğuna işaret ediyor. Yazar, 2001’de tekil özelleştirme kapsamına alındıktan sonra, bütün özelleştirme kapsamına alınan kurumlarda olduğu gibi hem işçi sayısında azaltmaya gidildiğini hem de var olan işletme atölyelerinin bazılarının üretimden geri çekildiğini, işçilere ise başka şehirlere nakil kararı alındığını belirtiyor. Kadınların çoğunun ailelerini memleketlerinde bırakıp geldiğini, ciddi maddi kayıplara uğradığını ve zorluklar çektiğini anlatıyor. Öte yandan alkol özelleştirildiğinde ise başka bir durum ortaya çıktığını, kadınların tazminatlarını alıp evlerine döndüklerini söylüyor. Erkekler başka bir şehre rahatlıkla giderken, kadınların yeniden üretimin unsuru olduğu, sadece fabrikada çalışmadığı, evde çocuğa bakıp, yemek yaptığını, kocaya baktığı için eve döndüğünün altını çiziyor (Akduran, 2010: 24-25).

3. İstihdam Yaratmayan Büyüme

Son yıllarda artan işsizliğin diğer bir boyutunu istihdam yaratmayan büyüme oluşturuyor. Krizin en fazla hissedildiği yıllar olan 2008-2009 dönemini istisna olarak kabul edersek Türkiye’nin son yıllarda belirli bir büyüme yakaladığı görülüyor. Ancak bu büyüme ivmesi aynı paralellikte istihdam yaratamamış, işsizlik oranı ile büyüme oranı ters yönde hareket etmiştir (Tablo 3).

Tablo 3 Büyüme ve İşsizlik Oranları

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
GSYİH	6.8	-5.7	6.2	5,3	9,4	8,4	6,9	4,6	0.7	-4.7
İşsizlik Oranı	6,5	8,4	10,3	10,5	10,3	10,3	9,9	9,9	11.6	15.5

Kaynak: <http://www.hazine.org.tr/ekonomi/ubuyume.php>, erişim tarihi 24.06.2010 ve Tablo 1’de yer verilen veriler.

İstihdam yaratmayan büyüme son dönem üretim yapısında ortaya çıkan değişim ve uluslar arası rekabet karşısında avantaj elde edebilmek için hem istidam hem de ücretlerin baskılanması politikalarının bir sonucu olarak yaşanıyor. 2000-01 krizi sonrası yaşanan dönüşüme bakıldığında şöyle bir tablo ile karşılaşılıyor:

2000-01 krizi sonrası ekonomik yapıyı karakterize eden özelliklerden biri de üretim yapısında yaşanan dönüşüm oldu. Ekonomide ara ve tüketim malları üretimi ağırlığını koruyor olmakla birlikte, teknoloji yoğun malları üretimi belirli bir dinamizm kazandı. Üretim artışları teknoloji yoğun sektörlerde gerçekleşti. Özellikle yatırım malları üretiminin artan bir şekilde ihracata yöneldiği bu dönemde, üretimde yaşanan dönüşüm ihracata da aynı oranda yansdı. İhracatın bileşeni değişirken, yapısında teknoloji yoğun yatırım malları üretimi ağırlık kazandı. Aynı eğilim ithalat içinde söz konusu oldu. Yatırım ve ara mallarının ithalatı önemli ölçüde arttı. İthalattaki artışta yüksek performansla sahip ihracat sektörlerinde ithal ara ve yatırım mallarının kullanımının yanı sıra bölgesel ticaret de etkili oldu. Türkiye’nin bölgesel ticareti çoğunlukla Asya ve Avrupa’ya yönelik gerçekleşti.

Söz konusu dönemde Türk lirasının aşırı değerlenmesine rağmen ihracat performansındaki artış ve küresel rekabet gücü reel ücretlerde azalma ve verimlilik artışları ile sağlandı. Bu süreç boyunca reel ücretler düştü. 2000 yılında 111.3 olan imalat sanayi reel ücret endeksinin toplam değeri, 2007 yılında 93.7 düzeylerine geriledi. Bununla birlikte 2000-2007 yılları arasında işçi maliyetleri de azaldı, 2000 yılında 102.4 iken, 2007’de 59.9’a düştü. Öte yandan Türkiye’nin rekabet gücünde önemli bir unsur olarak düşünebileceğimiz verimlilik düzeyinde de artışlar yaşandı. 2000 yılında 115.7 olan imalat sanayi verimlilik endeksi, 169.4’e yükseldi. Verimlilik artışları emek piyasasının kuralılaşlaştırılması ve esnekleştirilmesi politikaları ile doğrudan ilişkili olan ücretlerin baskılanması, çalışma saatlerinin arttırılması ve çalışan işçi sayısının azaltılması ile ilişkili oldu. Bu anlamda “istihdam yaratmayan büyümenin” üretimin yapısında gerçekleşen dönüşüm düşünüldüğünde çok da şaşırtıcı olmadığı açık. Bir taraftan teknoloji yoğun yatırım malları üretiminin artışı diğer taraftan da uluslar arası rekabet edebilirliğin işçi maliyetlerinin ücretlerin baskılanması, çalışma saatlerinin arttırılması,

çalışan işçi sayısının azaltılması politikaları ile sağlanmaya çalışılması işsizlikte artış olarak yansıyor (Ergüneş, 2010: 142-143).

Üretimdeki dönüşümün genel istihdama etkisi böyle olmakla birlikte, kadınları daha da olumsuz etkiliyor. Kadın emeğinin genellikle düşük eğitilmiş ve niteliksiz olması bir tarafta teknolojik gelişmelerin sınırlı olduğu iş kollarında (hazır giyim, tekstil gibi) kadınlara iş bulma konusunda "görelî avantaj" sağlarken, bir taraftan da teknolojik gelişmelerin gerçekleştiği diğer iş kollarında kadınların daha az istihdam edilmesi ile sonuçlanıyor.

Öte yandan teknolojilerin kadın istihdamını azaltıcı etkisi sadece kadınların bu teknolojileri kullanabilecek eğitim ve beceri düzeyi ile ilişkili olmayabiliyor. Bazen kadın işi olarak gösterilen ince iş yapma, el marifeti gibi özelliklere ihtiyaç kalmaması da işsiz kalmalarına yol açabiliyor. Yine, firmaların rekabet edebilmek için başvurdukları teknolojik değişimler becerisi olmayan kadınları olumsuz yönde etkileyebiliyor (TÜSİAD, 2008: 176-177).

4. Krizde Kadınlar

Kriz tüm dünyada olduğu gibi Türkiye ekonomisini de olumsuz yönde etkiledi. Türkiye 2008'in son çeyreğine yüzde 10.6 daralma ile girerken, 2009'ın ilk, ikinci ve üçüncü çeyreğinde daralma oranları sırasıyla yüzde 14.7, yüzde 7.9 ve yüzde 3.3 oldu. İmalat sanayindeki daralma ise yüzde 20'nin üzerinde gerçekleşti (TÜİK). Ekonomideki daralma doğrudan istidama yansiyarak işsizlik rakamlarını tırmandırdı.

Öte yandan bir yandan işsizli rakamları artarken kadın istihdamında da belirli düzeyde bir artış yaşandı. Ocak 2008 ve Ocak 2009 yılları istihdam oranlarına bakıldığında erkek istihdamın yüzde 60.3'ten yüzde 58.3'e gerilediği, şaşırıcı bir şekilde ise kadın istihdamının yüzde 19.0'dan yüzde 19.9'a yükseldiği görülüyor. Aynı dönemler için işsizlik oranlarına bakıldığında erkeklerde işsizlik oranı yüzde 11.5'ten yüzde 15.6'ya kadınlarda işsizlik oranı ise yüzde 11.8'den yüzde 15.2'ye yükseldi (Tablo 1).

Kriz koşullarında ortaya çıkan bu ilginç tablo kadın emeğinin özelliğinin bir yansıması olarak görülüyor. Kriz dönemlerinde hâlihazırda bir işe sahip olanlar işini kaybetme riski ile daha fazla karşı karşıya kalırken daha önce emek piyasasında yer almayan kadınlar aile gelirine destek olabilmek için iş aramaya başlamışlardır. Kadın emeğinin erkeklere oranla daha ucuz olması ise güvencesiz, düşük ücretli kayıt dışı işlerde daha fazla iş bulabilmelerini sağlıyor. Nitekim 2008-2009 verileri bunu destekliyor. 2009 yılında kayıt dışı istidamda artış oranı ka-

dınlarda daha yüksek oldu. 2008 yılı için kayıt dışı istihdam oranı erkeklerde yüzde 38.3 kadınlarda ise yüzde 58.3 olarak gerçekleşti. 2009 yılında ise kayıt dışı çalışan sayısında 517 bin kişilik artış oldu, kadınların istihdam artışının yüzde 56'sı kayıt dışı işlerde yaşanırken erkeklerde bir önceki döneme göre kayıt dışı işlerde herhangi bir artış söz konusu olmadı.⁴

Öte yandan krizin sektörel etkilerinin dış ticaret hacmi yüksek, düşük nitelikli işgücünün yoğun olduğu tekstil vb. sektörlerde daha fazla hissedildiği görülüyor (Ovyat, 2009). Kadınların istidam oranlarının daha yüksek olduğu bu sektörlerde üretim ve dış ticaretteki daralmaya bağlı yaşanan iş kayıplarından kadınlar daha fazla etkilendiler.

5. Sonuç

Toplumsal hayatın bütün alanlarında olduğu gibi işgücüne katılım/işsizlikte de kadınlar açısından temel belirleyen patriyarkal ilişki biçimleri oluyor. Kadınlar evdeki sorumlulukları nedeniyle istihdama katılamıyorlar. Sadece evdeki sorumlulukları değil, eğitim düzeylerinin düşük olması, patriyarkal değer yargıları, kamusal desteğin yeterli olmaması gibi unsurlarda engel olarak karşımıza çıkıyor.

Çalışmada artan kadın işsizliği dönemsel eğilimler üzerinden ele alınarak inceleni. Buna göre neo-liberal politikaların sonucu olarak tarımsal alana yönelik uygulanan politikalar kadın işsizliğindeki artışın en önemli nedenlerinden biri olarak görülüyor. Kadınların özellikle ücretsiz aile işçisi olarak en fazla istihdam edildiği alanlardan biri olan tarımsal alandaki çözülme, bir başka deyişle mülksüzleşme ve yoksullaşma işsiz bir kadın nüfusunu ortaya çıkardı. Tarımdaki yoksullaşmanın sonucu olarak kırdan kente göç etmek zorunda kalan nüfus içerisinde genç erkekler eğitilmiş oldukları için kadınlara oranla daha kolay iş bulabiliyorlar. Bu durum kadınlar için söz konusu olamıyor, kadınlar kayıt dışı işlerde çalışmak zorunda kalıyor.

Artan kadın işsizliğinin bir başka önemli unsuru ise özelleştirmeler. Kamu işletme ve kuruluşlarının özelleştirilmesi daha önce buralarda çalışan insanların işsiz kalmasına yol açıyor. Özelleştirme süreçlerinde erkekler işte kalmada daha avantajlı pozisyonlarda olurken kadınlar evdeki sorumlulukları nedeniyle eve dönmek durumunda kalıyor. Özelleştirme pratikleri kadınların erkeklere oranla daha fazla iş kaybına uğradığını gösteriyor.

⁴ http://www.birgun.net/economic_index.php?news_code=1276759311&day=17&month=06&year=2010, erişim tarihi 25.06.2010.

Teknoloji yoğun sektörlerin daha dinamik hale gelmesi, teknoloji kullanımında eğitim ve teknik beceriye sahip olma hakları kısıtlanmış olan kadınların bu sektörlerde iş bulabilmelerini de engelliyor. Bu nedenle teknik beceri gerektirmeyen düşük ücretli güvencesiz işlerde, geleneksel sektörlerde çalışmak durumunda kalan kadınlar, bu sektörler krizden daha fazla etkilendikleri için olumsuz yönde etkileniyorlar.

Kaynakça

- Akduran, Özgün (2010) "İnsanlığımızı Yeniden Hatırlamamız Gerekliyor", söyleşi hazırlayan: Necla Akgökçe, Petrol-iş Kadın, 34.
- Bakır, Onur (2009) Türkiye'de Özelleştirme Gerçeği, Özelleştirme Karşıtı Platform Ankara Bileşenleri.
- Dokuzuncu Kalkınma Planı
- Dünya Bankası Yayını (2006) Türkiye İş Gücü Piyasası Raporu, Dünya Bankası Yayını.
- Dünya Bankası (2009) Türkiye'de Kadınların İşgücüne Katılımı: Eğilimler, Belirleyici Faktörler ve Politika Çerçevesi, Rapor No: 48508-TR, DB&DPT.
- Ergüneş, Nuray (2010) "Finansallaşma Döneminde Geç Kapitalistleşen Ülkelerin Stratejileri: Türkiye Örneği", Praksis, 22: 131-151.
- Günlük-Şenesen, Gülay ve Özgün Akduran (2007) "Özelleştirmenin Toplumsal Cinsiyet Açısından Değerlendirilmesi: Tekel Örneği", Türkiye'de Kapitalizmin Güncel Sorunları içinde, ed: Fuat Ercan vd., Dipnot Yayınları.
- Karkıner, Nadide (2006) "Tarımda Kadın ve Bazı Yapısal İlişkiler", Kadın Gözüyle Yeniden Bakmak, İktisat Dergisi, 469: 24-30
- Kavaf, Selma Aliye (2010) "Kadın İstihdamının Geliştirilmesine Yönelik Strateji Geliştirme Projesi, Kapanış Toplantısı".
- KEİG (2009) Türkiye'de Kadın Emeği ve İstihdamı: Sorun Alanları ve Politika Önerileri, KEİG.
- Onaran, Özlem (2007) "İşsizlik ve Alternatif Politikalar", Türkiye'de İşsizliğin Çözüm Yolları ve Sendikalar Çalıştayı, DİSK.
- Oyvatt, Cem (2009) "Krizin Gelir Dağılımı Etkileri", Birikim Dergisi, , <http://www.birikim-dergisi.com/birikim/makale.aspx?mid=572>, erişim tarihi 25.06.2010.
- Taraf Gazetesi "Özelleştirmenin Faturası İşsizlik", 10.05.2010, <http://www.taraf.com.tr/haber/ozellestirmenin-faturasi-issizlik.htm>, erişim tarihi 19.06.2010.
- TESK (2010) Ekonomik Gelişmeler
- TÜSİAD&KAGİDER (2008) Türkiye'de Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği: Sorunlar, Öncelikler ve Çözüm Önerileri, TÜSİAD, KAGİDER.
- Ulukan, Umut (2009) Türkiye Tarımında Yapısal Dönüşüm ve Sözleşmeli Çiftçilik: Bursa Örneği, Sosyal Araştırmalar Vakfı (SAV).

Web siteleri

- TÜİK İşgücü İstatistikleri, www.tuik.gov.tr, erişim tarihi 24.06.2010.
- <http://www.hazine.org.tr/ekonomi/ubuyume.php>, erişim tarihi 24.06.2010
- http://www.birgun.net/economic_index.php?news_code=1276759311&day=17&month=06&year=2010, erişim tarihi 25.06.2010.